

Мар'яна Фесюк, Інга Єгорова
(Івано-Франківськ, Україна)

АНАЛІЗ ПЕРСОНАЛІСТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗМІСТУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Багаторічні дослідження творчої діяльності, а також праці відомих авторів дають нам певні підстави для спроби побудови деяких теоретичних положень відносно динаміки і організації творчого процесу, відтак і сутності творчості як такої. Сучасний світ певним чином диктує нам вимоги, щодо розвитку та виховання особистості, можливості її ефективної самореалізації та оволодіння основними знаннями, вміннями та навичками. Саме тому і концепція «Нова українська школа» наголошує на необхідності розробки нових державних стандартів, «які повинні ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання» [2]. Отже, формується суспільний запит, що націлює весь освітній простір вже на державному рівні вирішувати завдання виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати ідеї, приймати нестандартні рішення та вміло орієнтувати своє мислення на нові вимоги, що в системі формують поняття життєва компетентність.

Однак, якщо в деяких розумових процесах людині допомагають складні механізми, зокрема і сучасні гаджети, то яке співвідношення життєвої компетентності та творчості, яка не може бути відформатованою і систематизованою у певну програму дій, а відтак і не може бути механічною?

Проблемам компетентнісного підходу, виявлення і формування компетенцій учнів і студентів присвячено роботи відомих вчених В.І.Байденка, В.О.Болотова, Ф.Вайнерта, Н.О.Грішанової, І.О.Зимньої, Дж.Кулахена, Дж.Равена, Г.К.Селевка, В.В. Серікова, Ю.Г.Татура, О.В.Хуторського, В.Д.Шадрікова та ін.

Однак аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що не існує чіткого визначення самоїдефініції «життєва компетентність», що і ускладнює можливість вивчення структури і функцій життєвої компетентності особистості.

Проблемі вивчення процесурозвитку творчих здібностей особистості та процесу їх ефективного застосування у життєвому досвіді самої особистості присвятили свої наукові пошуки відомі психологи та педагоги. Великого значення в організації роботи з формування творчої активності учнів набули праці таких видатних психологів, як Л.С.Виготського, О.М.Леонтьєва, Я.А.Пономарьова, В.М.Дружиніна, С.Л.Рубінштейна, в яких досить ґрунтовно описані психологічні аспекти формування творчої активності дітей. З точки зору педагогічної науки слід відмітити імена Ю.К.Бабанського, С.О.Гавриленко,

М.О.Данилова, Т.А.Ільїної, І.Я.Лернера, В.О.Моляко, О.Я.Савченко, О.О.Федоренко та інших, які вивчали методи, умови розвитку креативності та принципи формування творчої активності учнів.

Творча самореалізація в широкому розумінні становить основну рису, що є невід'ємною характеристикою психічно здорової людини. Так, за А.Маслоу, психічно здорова людина — це щаслива людина, яка живе в гармонії з собою, не відчуває внутрішнього розладу, любить навколишній світ, людей і творчо працює, реалізуючи свої здібності й обдарованість. Творчі здібності забезпечують такі основні види діяльності особистості:

- побудову образу кінцевого результату її діяльності;
- створення програми поведінки в ситуації невизначеності;
- створенні образів, які вигідно відрізняються діяльністю;
- створення образів описуваних об'єктів.

Існує як мінімум три основні підходи до проблеми творчих здібностей. Розглянемо їх:

1. *Відсутність поняття творчих здібностей.* Інтелектуальна обдарованість є необхідністю, але недостатньою умовою активної творчої особистості. Головну роль в детермінації творчої поведінки відіграють мотиви, цінності, особистісні якості (А.Танненбаум, А.Олох, Д.Б.Богоявленська, А.Маслоу та інші). Виділяється концепція Д.Б. Богоявленської, яка розкидає поняття креативної активності особистості, припускаючи, що вона обумовлена певною психічною структурою, притаманною саме креативному типу особистості.

2. *Творчі здібності є самостійним незалежним фактором, що не корелюється у відповідності до рівня інтелекту* (Дж.Гілфорд, К.Тейлор, Г.Грубер, Я.А. Пономарьов). Дана теорія стверджує, що між рівнем інтелекту та рівнем креативності є незначна кореляція. Найбільш розвинутою концепцією є «теорія інтелектуального порогу» Є.П.Торренса: якщо IQ нижче 115 - то, інтелект і креативність утворюють єдиний фактор, при IQ вище 120 творча здатність становить незалежну величину. Звідси і висновок: нема креативів з низьким інтелектом, але є інтелектуали з низькою креативністю[6].

3. *Високий рівень розвитку інтелекту передбачує високий рівень творчих здібностей та навпаки.* Дане твердження ми і поєднуємо з темою нашої статті, оскільки воно викликає безліч суперечностей та запитань.

В сучасній школі вже відходять, але все ж актуальні питання шаблонності щодо кореляції цих двох понять [4]. У 1921 р. в Каліфорнії психологи Термен і Кокс відібрали з учнів 95 середніх шкіл 1528 хлопчиків і дівчаток у віці від 8 до 12 років з IQ рівним 135 балів, що склало 1% від усієї вибірки (рівень інтелекту визначали за тестами Стенфорда-Біне). Ці діти відрізнялись раннім розвитком

(рано почали ходити, говорити, читати, писати), випереджали своїх однолітків у рівні розвитку в середньому на 2 шкільних класи. Що стосується творчості, то її показник у цих дітей був приблизно на середньому рівні. Дослідження тривало 50 років. Основним питанням по завершенні цього дослідження було: «Ким стали ці діти»? Практично всі вони досягли високого соціального статусу: стали відомими письменниками, докторами філософії, медицини, викладачами, політиками тощо. Прізвища 47 респондентів увійшли до довідника «Кращі люди Америки за 1949 рік», тобто ранні інтелектуали надзвичайно успішно адаптувались в суспільстві. Але жоден з них не проявив себе як творець в галузі науки, літератури, мистецтва; не зробив суттєвий внесок в розвиток світової культури, науки.

Отже, високий рівень IQ не гарантує творчих досягнень. Можна бути інтелектуалом і не стати творцем (тим пачегенієм) [1]. Тому так необхідно розвивати творчість у кожній дитині. Сьогодні значний інтерес для сучасної науки становить питання міри взаємозв'язку між творчістю та життєвою компетенцією. Адже останнє поняття не несе в собі можливості визначення системних зв'язків чи розуміння його як наукової дефініції. Ключем до висвітлення структури життєвої компетентності особистості є філософський підхід. На думку М.Д.Степаненко, який досліджує життєву компетентність особистості з точки зору соціальної філософії, цей феномен є «багатовимірним і у ньому доцільним є виокремлення таких основних вимірів, як метаантропологічний (здатність особистості до продуктивного вирішення життєвих завдань, що визначаються специфікою людського способу буття), індивідуально-особистісний (здатність до самовизначення і самоздійснення, віднаходження і реалізації свого покликання і призначення, до здійснення вчинку), ситуативний (здатність особистості адекватно реагувати на обставини життя і знаходити адекватні рішення у конкретних життєвих ситуаціях) і соціальний (здатність особистості до продуктивного вирішення життєвих завдань, що визначаються специфікою соціального способу буття людини як у цілому, так і в його історичній і соціокультурній конкретності)» [5, с.11-12].

Власне, розглядаючи даний підхід і аналізуючи поняття творчості помітним стає участь творчих здібностей у кожному з вимірів життєвої компетентності. Творчу людину відзначає схильність до абстрактного вербального мислення, наявність комбінаторних здібностей, здібність до абстрактного узагальнення, просторова уява, комбінаторне наочне мислення [3]. Творча діяльність, якої б вона не стосувалась сфери, завжди є цілісною єдністю найрізноманітніших психічних процесів і разом з тим володіє над ситуативністю її цілеутворення. Творчий процес нескінченний: здавалося б

кінцевий продукт не завершується, а переходить в новий, як і, власне, саме життя.

Залишається відкритим питання – як сучасній школі розвинути та стимулювати гармонійне поєднання двох цих понять в одній особистості? Та як це втілити на рівні цілого класу чи школи. Відповідь на це питання нам диктує сучасність, а точніше інноваційні методи навчання та виховання у сучасній школі. Творчість — психологічно складний процес. У центрі його — уява, навколо неї задіяні інші психічні процеси: увага, пам'ять, мислення, які виявляються в тих знаннях, що є в людини. Уява доповнюється здібностями і вміннями, мотивами цілеспрямованої діяльності. І, безумовно, процес творчості може відбуватися лише за умови відповідного емоційного тла. Аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що уява широко включена у творчу діяльність людини на різних етапах її життя. Під поняттям уяви слід розуміти – психічний (інтелектуальний) процес створення образів предметів, ситуацій, обставин шляхом установлення нових зв'язків між відомими образами та знаннями. Аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що уяву кожної людини можна охарактеризувати за різними ознаками та поділити на різні види: за характером продуктивності науковці виокремлюють (відтворювальну, творчу), за мірою свободи (пасивну, активну), за характером образів (конкретну, абстрактну), за відношенням до актуальної ситуації (сприймаючу, творчу), за якісними особливостями, зумовленими конкретними сферами застосування (пластична, розпливчаста, містична, наукова, тощо).

Важливим є стимуляція розвитку критичного мислення, організація кооперативного навчання, індивідуалізоване навчання, а також педагогічна інновація самого педагога зокрема. Звідси ефективність розвитку творчих здібностей учнів у сучасній школі може забезпечується за таких умов: створення на уроках творчого насиченого освітнього середовища, стимулювання пошукової активності учнів, поєднання індивідуальної роботи з різними формами навчальної співпраці, відбір оптимальних та ефективних завдань з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів, створення проблемних ситуацій, що вимагають пошуків альтернативи, прогнозування, заохочення та відзначення навіть незначних досягнень учнів, підкреслюючи їхню оригінальність, важливість.

Таким чином, розвиток творчих здібностей особистості сприяє гармонійному росту та розвитку її цілісно, а також формуванню життєвої компетентності, що дозволяє знаходити вихід із складних ситуацій, винаходити ефективні шляхи вирішення тих чи інших проблем, продукувати та генерувати цікаві ідеї, використовуючи творчий потенціал та засвоєні знання, вміння та навички. Розвиваючи творче мислення, можна значно покращити успіхи

особистості в будь-якій сфері діяльності, що, у свою чергу, сприятиме розв'язанню будь-яких завдань, гнучкості, оригінальності, швидкості та продуктивності у прийнятті будь-яких рішень.

Список використаних джерел

1. Еремина Л. И. Развитие креативности личности: психологический аспект. *Общество: Социология, психология, педагогика*. 2014. №1. С.42-47.
2. Концепція «Нова українська школа». *Електронний ресурс*. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/reform/54276/>.
3. Моляко В. А. Творческая одаренность и воспитание творческой личности. К.: Знание, 1991. 96 с.
4. Перкинс Д. Н. Творческая одаренность как психологическое понятие. *Общественные науки за рубежом*. Р. Ж. Сер. Науковедение. 1988, № 4. С. 88-92.
5. Степаненко М. Д. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри: *автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії»*. Харків, 2006. 22с.
6. Torrance E. P. *Guiding creative talent* – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1964. 234 p.